

Свідерська М.Г., магістр Одеського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник: **Середницька І.А.**, к.ю.н, доцент, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету
внутрішніх справ

ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЯК РІЗНОВИД СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

За сучасних умов функціонування правосуддя, яке має забезпечити права, свободи суб'єктів права і правові цінності суспільства в умовах надзвичайного стану, актуальним стає дослідження сфери здійснення правосуддя у цивільних справах, удосконалення порядку судочинства відповідно до конституційних та міжнародно-правових стандартів. Цивільний процес в Україні здійснюється у трьох формах: позовне, наказне та окреме провадження. Дана стаття присвячена різновиду справ окремого провадження, а саме встановлення фактів, що мають юридичне значення. Чинне цивільне процесуальне законодавство успадкувало догму органічної компонентності окремого провадження у структурі цивільного процесуального законодавства і цивільного процесу. Ця спадкоємність прослідковується протягом понад півтора століття, починаючи із судової реформи 1864 р., процесуальних кодифікацій радянської доби та закінчуючи прийняттям Цивільного процесуального кодексу України 2004 року (далі – ЦПК України). Теорія цивільного процесуального права також без будь-яких застережень виходить із того, що окреме провадження є різновидом проваджень цивільного судочинства, в якому, як і в інших провадженнях, здійснюється правосуддя у цивільних справах. На відміну від позовного провадження, окремому провадженню притаманні такі ознаки, які характеризують його структурну самостійність і прикладну значущість, і які визначаються

такою суттєвою ознакою, як безспірність розгляду справ, що віднесені до окремого провадження.

Відповідно до статті 234 ЦПК України окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності або відсутності неоспорюваних прав.

Чинне цивільне процесуальне законодавство відносить до юрисдикції суду справи про встановлення фактів, від яких залежить виникнення, зміна або припинення суб'єктивних прав громадян. Проте не завжди той чи інший факт, що має юридичне значення, може бути підтверджений відповідним документом через його втрату, знищення архівів або у зв'язку із складнощами, пов'язаними з перебуванням території в окупації. Тому законом передбачено судовий порядок встановлення таких фактів.

Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, належать до юрисдикції суду за таких умов: факти, що підлягають встановленню, повинні мати юридичне значення, тобто від них мають залежати виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян; встановлення факту не пов'язується з подальшим вирішенням спору про право; заявник не має іншої можливості одержати чи відновити документ, який посвідчує факт, що має юридичне значення; чинним законодавством не передбачено іншого позасудового порядку встановлення юридичних фактів.

Сторонами у справах окремого провадження є заявники, заінтересовані особи, які є спеціальними суб'єктами цього виду провадження. Важливе значення має вимога про обов'язкове зазначення у заяві мети встановлення юридичного факту, оскільки мета дає можливість зробити висновок, чи дійсно цей факт є юридичним і чи тягне він правові наслідки. У заяві необхідно також вказати причини неможливості одержання або відновлення документів, що посвідчують цей факт, та навести докази його існування. З урахуванням зазначеної в заяві мети, суд визначає коло осіб, які можуть бути залучені до участі у справі.

При вирішенні даної категорії справ, судді керуються постановою Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 5 (зі змінами, внесеними постановою Пленуму від 25 травня 1998 р.) «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення».

Однак, дослідивши судову практику на предмет кількості справ окремого провадження, що були розглянуті в судах України за 2018 рік,

було встановлено, що питому частку становлять справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення і пов'язані з конфліктом на Донбасі (зокрема, справи за заявами вимушених переселенців про визнання факту, що причиною вимушеного переселення з тимчасово окупованої території була військова агресія, за заявами військовослужбовців про встановлення факту перебування в зоні АТО або про отримання поранення в зоні АТО тощо), про встановлення факту народження, смерті на тимчасово окупованій території України, встановлення факту роботи, встановлення факту належності правовстановлюючих документів.

Так, тимчасово окупована територія - територія окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, визначена відповідно до Постанови Верховної Ради України "Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями", на якій органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження. Перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, визначається Кабінетом Міністрів України. Тобто, політична ситуація в Україні стала причиною появи нового різновиду справ окремого провадження у категорії встановлення фактів, що мають юридичне значення. На жаль, ця причина є надзвичайно сумною. Адже люди, прагнучи захистити свої порушені, невизнані права при цьому живучи на тимчасово окупованих територіях України, вимушені у судовому порядку доводити те, що при нормальних життєвих обставинах мають робити і роблять на решті території України інші державні органи, уповноважені, скажімо на реєстрацію народження, шлюбу, смерті, перерахунок та виплата пенсій, нарахування та виплата грошової допомоги у випадках, передбачених чинним законодавством України.

Події, які відбуваються в Україні протягом останніх років, стали підставою і причиною внесення змін до ряду нормативно-правових актів України, зокрема, законом України від 04.02.2016 року № 990-VII «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України» Глава 6 Розділу IV була доповнена статтею 257-1, в якій зазначається про особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України. Відповідно до даної статті, заява про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана батьками, родичами, їхніми представниками або іншими законними представниками дитини до будь – якого суду за межами такої території України незалежно від місця проживання

заявника. Наприклад, заявник ОСОБА_1 звернулася до суду з заявою та просить встановити факт народження дитини - ОСОБА_3 27 листопада 2017 року у місті Донецьк, з метою подальшої реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану та отримання відповідного свідоцтва про народження. При цьому посилається на те, що 27 листопада 2017 року у місті Донецьк народилася дитина стать чоловіча, від батьків, що перебувають у зареєстрованому шлюбі, а саме: мати ОСОБА_1, що народилася 29 січня 1991 року, громадянка України, батько ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1 громадянин України. Відповідно до положень ст. 145-147 Сімейного кодексу України дитині визначено прізвище, ім'я та по батькові: ОСОБА_3. Заявник вказує, що єдиним наявним документом, що підтверджує факт народження дитини на території непідконтрольній державній владі України є: медичне свідоцтво про народження від 21 грудня 2017 року № 1135 видане Центральною міською лікарнею № 24 міста Донецька, що знаходиться на території, непідконтрольній державній владі України.

Встановлення факту народження необхідно для подальшої реєстрації цього факту в органах державної реєстрації актів цивільного стану та отримання свідоцтва про народження, згідно чинного законодавства України. Дослідивши матеріали справи, суд вважає, що заява підлягає задоволенню з наступних підстав. Судом встановлено, що ОСОБА_1, зареєстрована та проживає за адресою: ІНФОРМАЦІЯ_2. Згідно медичного свідоцтва про народження від 21 грудня 2017 року № 1135 ОСОБА_1 27 листопада 2017 народила хлопчика вагою 3500 грамів о 09 год. 24 хв. Згідно зазначеного медичного свідоцтва, вказано, що мати дитини перебуває у зареєстрованому шлюбі. Отже місцем народження дитини є тимчасово окупована територія України. Згідно п. 7 ч. 1ст. 315 ЦПК України, суд розглядає справи про встановлення факту народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження. Статтею 76 ЦПК України передбачено, що доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків. Відповідно до ч.1.ст.144 СК України, батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в державному органі реєстрації актів цивільного стану. Згідно з ч. 1ст. 122 Сімейного кодексу України дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя. Походження дитини від подружжя визначається

на підставі Свідоцтва про шлюб та документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини. Згідно з п. 14 розділу III Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні якщо дитина народилась у подружжя, дружина записується матір'ю, а чоловік - батьком дитини за заявою будь-кого з них. Згідно ост. 7 Закону України «Про громадянство України», особа, батьки або один з батьків якої на момент її народження були громадянами України, є громадянином України. Особа, яка має право на набуття громадянства України за народженням, є громадянином України з моменту народження. З паспорту громадянина України заявника вбачається, що ОСОБА_1 є громадянкою України. При таких обставинах, суд вважає, що заяву про встановлення факту народження дитини на тимчасово окупованій території України слід задовольнити, що надасть можливість отримати заявниці свідоцтво про народження дитини, видане державним органом України. Це лише одне рішення, взяте для прикладу. Людям не з власної волі доводиться проходити дев'ять кругів аду як у Данте Аліг'єрі для того, щоб реалізувати своє право на повноцінне життя в Україні, будучи при цьому громадянами нашої держави. Але, водночас такі випадки демонструють ефективність роботи судів при вирішенні справ окремого провадження. Такі справи, відповідно до ч.2 ст.257-1 Кодексу, розглядаються невідкладно з моменту надходження відповідної заяви до суду. У рішеннях про встановлення факту народження особи мають бути зазначені встановлені судом дані про дату і місце народження особи, про її батьків. Ухвалене судом рішення у таких справах підлягає негайному виконанню відповідно до правил ст. 367 ЦПК України.

Також, задовольняючи заяви про встановлення факту народження, суди повинні брати до уваги і положення Конвенції про права дитини від 20.11.1989 року, яка ратифікована постановою Верховної Ради України 27.02.1991 року, якою передбачено, що дитина має бути зареєстрована зразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, та, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування (1).

Отже, виходячи з того, що окреме провадження є самостійним різновидом цивільного судочинства, його традиційно визначають як процесуальний порядок розгляду передбачених Цивільним процесуальним кодексом України від 18.03.2004 № 1618 – IV справ про встановлення певних обставин (юридичних фактів) або певного юридичного стану осіб. Залежно від характеру вимоги, переданої на розгляд суду, кожній справі окремого провадження притаманні свої, лише їй властиві особливості. Однак, усі ці справи мають спільні риси, що відрізняють їх від справ позовного провадження і справ наказного

провадження. На сьогоднішній день суди України при розгляді справ окремого провадження про встановлення фактів, що мають юридичне значення на тимчасово окупованій території України правильно застосовують норми чинного законодавства.

Список літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змін.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – Ст.141.
2. Цивільний процесуальний кодекс // Офіційний вісник України від 07.05.2004 — 2004 р., № 16, стор. 11, стаття 1088, код акта 28609/2004.
3. Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» // Відомості Верховної Ради України від 24.09.2010 — 2010 р., № 38, стор. 1381, стаття 509.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення».
5. Гичка К. І. Поняття та ознаки юридичних фактів, які можуть бути встановлені в порядку окремого провадження [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. - 2013. - Вип. 31. - С. 147-159.
6. Кілічава Т.М. Цивільне процесуальне право: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури. – 2007. – 352 с.
7. Узагальнення судової практики:
<https://cna.court.gov.ua/sud2590/5864/477027/>